

Generationer og økonomi

Om Skaffere og Ældrebyrde og fordelingen af samfundsmæssige ressourcer mellem forskellige generationer

Befolkningen kan på et givet tidspunkt eller i en given periode ses som opdelt i tre aldersfaser. Børnene og de unge, de erhvervsaktive og de gamle, der har trukket sig tilbage. Børnene og de unge forsørges af de erhvervsaktive (se figur 1). Det samme gælder de gamle, der har trukket sig tilbage. Samtidig er der på et givet tidspunkt dem i den potentielt erhvervsaktive generation, der er syge, arbejdsløse, invaliderede osv. Der foregår derfor også en intern omfordeling af købekraft fra de heldige erhvervsaktive, der ikke er ramt af disse livets risici, til de uheldige.

Denne betragtning illustrerer tanken om de erhvervsaktive som "skaffedyrene", der bærer denne verdens byrde på deres skuldre. Den holder bare ikke, så snart vi ser på sammenhængen over flere perioder.

Pointen er nemlig, som det fremgår af figur 2, at den erhvervsaktive generation C i periode 0 fik sin forsørgelse fi-

nansieret af forældregenerationen – den dengang erhvervsaktive generation B, og den forventer en periode senere at blive forsørgt af sine egne børn, generationen D.

I en vis forstand forlader generationen C periode 0 med en "gæld" til forældregenerationen B. Den indfries i periode 1, hvor generation C samtidig oparbejder en fordring på generationen D til indfrielse i periode 2.

De billedlige debitor- og kreditorrelationer formidles i en dansk sammenhæng via den offentlige sektor, der til sikrer, at "den uskrevne kontrakt" mellem generationerne bliver overholdt.

Samspillet mellem generationerne

Skal den uskrevne kontrakt mellem generationerne fungere uden friktioner, må den erhvervsaktive generation i enhver periode betale for forsørgelsen for de samtidige generationer af børn/unge og ældre, og den må sikre den biologiske reproduktion, så der i den efterfølgende periode er en tilstrækkelig stor

erhvervsaktiv generation, som kan bære kontrakten videre. Indtræder der, som tilfældet har været i den anden halvdel af det 20. århundrede et mere eller mindre permanent fald i fødselsårgangene, står "kontrakten" i risiko for at bryde sammen. Det gælder ikke mindst, hvis der samtidig er stærk vækst i middellevetiden.

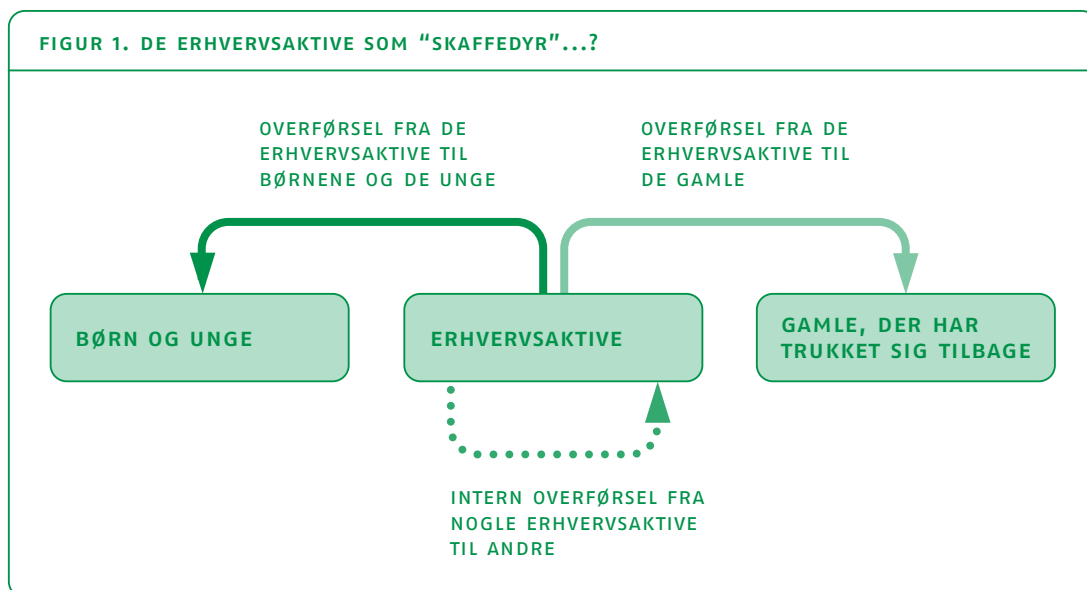
Hvis middellevetiden øges, uden at man ændrer på de regler, der spiller en så stor rolle for skellet mellem "erhvervsaktiv" og "tilbagetrukket", vil de ekstra leveår blive tillagt perioden som "tilbagetrukket", og det betyder igen, at den samtidige erhvervsaktive generation skal klare forsørgelsen af så mange flere gamle.

Ældrebyrden

Det er selvfølgelig rigtigt, som mange siger, at begrebet "ældrebyrden" ikke er særlig smagfuldt. Til gengæld er begrebet ret præcist.

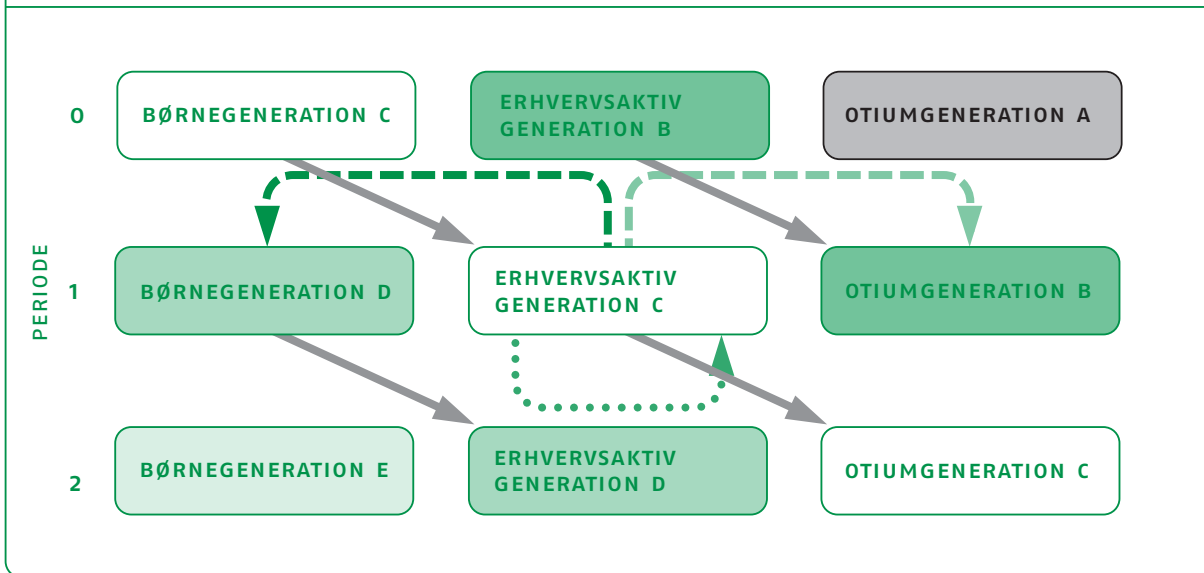
Hvis "slægt skal følge slægters gang" uden problemer, må hver generation

FIGUR 1. DE ERHVERVSAKTIVE SOM "SKAFFEDYR"...

Betragtningen illustrerer tanken om de erhvervsaktive som "skaffedyrene", der bærer denne verdens byrde på deres skuldre. Den holder bare ikke, så snart vi ser på sammenhængen over flere perioder

FIGUR 2. DEN IMPLICITTE KONTRAKT MELLEMLER GENERATIONERNE - FORHOLDENE OVER FLERE PERIODER

Pointen er nemlig, at den erhvervsaktive generation C i periode 0 fik sin forsørgelse finansieret af forældregenerationen – den dengang erhvervsaktive generation B, og den forventer en periode senere at blive forsørgt af sine egne børn, generationen D

mere eller mindre reproducere sig selv, så størrelsesforholdet mellem de tre generationer er uændret. Hvis det sker, er det meningsløst at tale om skaffedyr og ældrebyrde; men hvis forholdet slås i stykker, har vi et problem.

Et faldende fødselstal i fortiden betyder en mindre erhvervsaktiv og en større tilbagetrukket generation. Forholdet bliver så meget mere skævt, hvis de ældre samtidig kan forvente at leve længere. Så sidder der, hvad enten man nu kan lide udtrykket eller ej, flere og flere gamle på ryggen af hver erhvervsaktiv, og det er vel ikke urimeligt at se det som en byrde.

Det er præcis derfor, man i så mange lande har været optaget af at gennemføre tilbagetrækningsreformer. Hver gang den typiske pensionsalder løftes med et år, vil der være en yderligere årgang virksom i produktionen og en årgang mindre at forsørge.

Realøkonomi kontra statsfinansielle betragtninger

Nu vil der være dem, der vil argumentere, at ældrebyrden reduceres, fordi flere har sparet op. Det er også i en vis forstand rigtigt, fordi denne opsparing kan

have medvirket til, at der tidligere blev investeret mere i kapitalapparat (maskiner, bygninger, infrastruktur) og humankapital (et udtryk for arbejdskraftens forælding gennem uddannelse), end det ellers ville have været tilfældet. Derfor har den erhvervsaktive generation fået et højere uddannelsesniveau end den foregående erhvervsaktive generation, og derfor udfolder den sig i en erhvervsstruktur med flere og formentlig mere effektive maskiner i mere moderne bygninger og med en mere avanceret infrastruktur. Det løfter den aktuelle erhvervsaktives produktivitet, men i det omfang det skyldes de forudgående investeringer, skyldes det jo også de samtidige gamles gøren og laden en periode forud.

Alternativt kan opsparingen have medvirket til, at der i tidligere år er sket forbedringer i betalingsbalancen i forhold til udlandet. En øget opsparing kunne – alternativt til investering i maskiner og uddannelse – have betydet en mindre indenlandsk efterspørgsel. Det skaber grundlag for en større eksport og/eller mindre import og dermed et overskud på betalingsbalancen. Et overskud på betalingsbalancen betyder, at

udlandet nyder godt af den danske produktion, og det må udlandet selvsagt betale for. Derfor er modsvaret til betalingsbalanceoverskuddet, at der oparbejdes et dansk tilgodehavende i udlandet eller en fordring på udlandet. Det betyder så igen, at vi på et senere tidspunkt "har råd" til at købe mere i udlandet, end vi ellers havde haft. Derfor kan vi operere med et underskud på betalingsbalancen, som spejler sig i, at vi nu kan importere mere, end vi eksporterer. Vi kan m.a.o. disponere over en del af den produktion, som frembringes i udlandet. Derfor har vi i en trængt periode med mange gamle mennesker mulighed for at kunne disponere over en større varemængde, end vi ellers ville have haft mulighed for. Igen er det de nu gamles forudgående opsparing, der bidrager til at løse forsørgelsesproblemet.

Just heri ligger en vigtig pointe. Thi det, vi på et givet tidspunkt har at gøre godt med, er netop den fysiske mængde af varer og tjenesteydelser. Og den stammer fra dem, der er virksomme i produktionen (de arbejdende samt kapital-ejerne, herunder pensionsfondene), samt fra udlandet. Det er den mængde, der skal deles mellem de forskellige

Selv om forlænget restlevetid typisk vil gå hånd i hånd med en bedre sundhedstilstand, må en større ældregruppe trods alt samlet betyde, at der skal flere til at klare omsorgsopgaven

generationer.

Tænk vi os en situation, hvor der er ligevægt på betalingsbalancen, så vi stiller lige så meget til rådighed for udlandet, som udlandet stiller til rådighed for os, ja så er de erhvervsvirksomes indkomster under et lig med værdien af den produktion, der frembringes i landet. Når den skal deles, sker det på den måde, at det offentlige beskatter indkomsterne og udbetaler overførselsindkomster. Herved omfordeler man "trækningsrettigheder" på produktionen fra de erhvervsaktive til andre befolkningsgrupper. Det er den statsfinansielle betragtning, der må holdes adskilt fra den realøkonomiske, som handler om produktionsresultatets fordeling.

Arbejdsstyrken

Det er altså vigtigt, at arbejdsstyrken ikke falder. Det er der i et ældrepolitisk perspektiv to grunde til. Den ene har, som vi har set, at gøre med den uskrevne kontrakts overholdelse. Den anden skyldes det forhold, at der med en voksende ældrepopulation skal flere til at løfte den arbejdsopgave, som har at gøre med omsorg/pasning/pleje for de ældre. Selv om forlænget restlevetid ty-

pisk vil gå hånd i hånd med en bedre sundhedstilstand, må en større ældregruppe trods alt samlet betyde, at der skal flere til at klare omsorgsopgaven. Ifølge Danmarks Statistik var der færre unge og flere ældre i den offentlige sektors arbejdsstyrke end i den private sektors. Det betyder, at der i de kommende år skal nyrekrutteres mange til ældreomsorgen. Jo mindre den arbejdsstyrke er, der skal konkurreres i, jo vanskeligere vil det være at sikre den fornødne arbejdsstyrke, der skal tage sig af dem, der blev født i midten af 1940'erne og i årtierne derefter.

Artiklen beskriver, hvordan samfundsøkonomiske aspekter hænger tæt sammen med aldersfaser og generationer. Det er nemlig de erhvervsaktive, som er midt i livet, der forsørger de andre generationer samt de jævnaldrende, som ikke kan forsørge sig selv. Derfor, mener forfatteren, kan man med god ret kalde de ældre for "ældrebyrden", selv om de selv engang har bidraget til samfundsøkonomien som "skaffere". Da gruppen af de erhvervsaktive falder relateret til ældregruppen, som stiger, vil behovet for pasning og pleje blive øget over de kommende år, mens antallet af mennesker, som kan påtage sig denne opgave, vil blive mindre.

Jørn Henrik Petersen er professor dr.phil. & lic.oecon. ved Center for Velfærdsstatsforskning, Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet jhp@sam.sdu.dk